

نقد تاریخ‌نگاری انقلاب اسلامی
(کتاب سیزدهم)

www.ketab.ir

عنوان و نام پدیدآور:
مشخصات نشر:
مشخصات ظاهری:
فهرست:

نقد تاریخ نگاری انقلاب اسلامی (کتاب سیزدهم) / تألیف مرکز اسناد انقلاب اسلامی
تهران: مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۹۶.
ج ۲۰

مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی؛ ۷۵۱، ۷۵۱، ۸۰۰، ۸۳۶، ۸۴۱، ۸۷۶، ۸۹۸، ۹۱۱، ۹۳۰، ۹۴۱، ۹۵۵، ۱۰۱۹، ۱۰۴۳

تاریخ انقلاب: ۵۶؛ ۵۸، ۵۹، ۶۱، ۶۲، ۶۳، ۶۵، ۶۷، ۶۹، ۷۰، ۷۴، ۷۵

دوره: ۸۵-۴۱۹-۹۷۸-۹۷۸ ج ۱: ۳۰۰۰۰ ریال؛ ۹۷۸-۹۷۶-۴۱۹-۴۰۷-۸ ج ۲: ۳۰۰۰۰ ریال

ج ۳: ۳۷۰۰۰ ریال؛ ۹۷۸-۹۷۶-۴۱۹-۵۰۰-۶ ج ۴: ۳۰۰۰۰ ریال؛ ۹۷۸-۹۷۶-۴۱۹-۵۵۴-۹ ج ۵: ۷۰۰۰۰ ریال

ج ۶: ۷۲۰۰۰ ریال؛ ۹۷۸-۹۷۶-۴۱۹-۶۶۰-۷ ج ۷: ۷۰۰۰۰ ریال؛ ۹۷۸-۹۷۶-۴۱۹-۶۰۵-۸ ج ۸: ۶۰۰۰۰ ریال

ج ۹: ۶۷۸-۹۷۶-۴۱۹-۶۱۰-۲ ج ۱۰: ۶۷۸-۹۷۶-۴۱۹-۷۳۰-۵ ج ۱۱: ۶۷۸-۹۷۶-۴۱۹-۷۴۸-۲ ج ۱۲: ۶۷۸-۹۷۶-۴۱۹-۸۲۸-۱

ج ۱۳: ۹۰۰۰۰ ریال، ۹۷۸-۹۷۶-۴۱۹-۸۲۸-۱

وضعیت فهرست نویسی: فابا

یادداشت: ص.ع. به انگلیسی:

یادداشت: ۲ (چاپ اول: ۱۳۸۹) (فیا)

یادداشت: ۳ (چاپ اول: ۱۳۹۰) (فیا)

یادداشت: ۴ (چاپ اول: ۱۳۹۲) (فیا)

یادداشت: ۵ (چاپ اول: ۱۳۹۲) (فیا)

یادداشت: ۶ (چاپ اول: ۱۳۹۲) (فیا)

یادداشت: ۷ (چاپ اول: ۱۳۹۲) (فیا)

یادداشت: ۸ (چاپ اول: ۱۳۹۳) (فیا)

یادداشت: ۹ (چاپ اول: ۱۳۹۳) (فیا)

یادداشت: ۱۰ (چاپ اول: ۱۳۹۳) (فیا)

یادداشت: ۱۱ (چاپ اول: ۱۳۹۳) (فیا)

یادداشت: ۱۲ (چاپ اول: ۱۳۹۵) (فیا)

یادداشت: ۱۳ (چاپ اول: ۱۳۹۶) (فیا)

یادداشت: کتابنامه

یادداشت: نمایه

موضوع: ایران - تاریخ - انقلاب اسلامی، ۱۳۵۷ - مقاله ها و خطابه ها.

موضوع: ایران - تاریخ - جمهوری اسلامی، ۱۳۵۸ - مقاله ها و خطابه ها.

شناسه افزوده: مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

رده بندی کنگره: DSR ۱۵۵/ن ۷ ۱۳۸۸

رده بندی دیویی: ۹۵۵/۰۸۳

شماره کتابشناسی ملی: ۱۹۵۷۵۵۵

مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات

عنوان: نقد تاریخ‌نگاری انقلاب اسلامی (کتاب سیزدهم)

تألیف: مرکز اسناد و انقلاب اسلامی

نوبت چاپ: اول، بهار ۱۳۹۰

شمارگان: ۱۰۰۰ قیمت: ۹۰۰۰ تومان

حروف چینی و لیتوگرافی: مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

چاپ و صحافی: چاپخانه مرکز اسناد انقلاب اسلامی

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۱۹-۸۲۸-۱

ISBN: 978-964-419-828-1

شابک دوره: ۹۷۸-۹۶۴-۴۱۹-۴۰۸-۵

ISBN: 978-964-419-408-5

کلیه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان شریعتی، نرسیده به میدان قدس، روبه‌روی پمپ بنزین اسدی، پلاک ۱۹۵۴،

مرکز اسناد انقلاب اسلامی. صندوق پستی ۱۹۳۹۵/۳۸۹۶ تلفن: ۲۲۲۱۱۱۹۴ تلفکس: ۲۲۲۱۱۱۷۴

www.irdc.ir

فهرست مطالب

۹	 مقدمه
۱۵	 خاطرات مکه - پهلوی (تاج الملوك آیرملو) / ماهرخ ابراهیم پور
۵۰	 پشت دیوارهای بداد (کاخ تازندان) / مهدی حق بین
۷۷	 شاهد (خاطرات منصور بیج زاده) / حبیب الله مهرجو
۱۰۷	 سیر تحول جنبش چپ ایران / علی ملایری / هجران مدلوم آن / حمید سجادی
۱۴۱	 دولت و انقلاب اجتماعی در ایران / روح الله صفریانی
۱۶۵	 شاهنشاه / دکتر محمد حسن نیا
۱۸۷	 نمایه

مقدمه

نقد علمی راهکارهای مناسب در مواجهه با آثار پژوهشی در حوزه‌های مختلف است که ضمن نشان دادن نقاط قوت و ضعف آثار، بر غنای علمی آنها می‌افزاید. این مسئله در حوزه‌ی علوم انسانی، به‌ویژه در رشته‌ی علوم سیاسی و تاریخ، بیشتر از سایر رشته‌ها مورد نیاز است. دخالت ارزش‌ها و فردی و گروهی در علوم انسانی سبب شده است تا برخی آثار مکتوب مطالبی را درباره‌ی وقایع و رویدادها، نوشت کشور مطرح کنند که با واقعیت رخ داده فاصله‌ی زیادی داشته باشد.

تاریخ هر جامعه‌ای برای آیندگان آن‌جا که بسیار اهمیت دارد و حافظه‌ی تاریخی یک ملت می‌تواند همواره راهگشای آنان در برخورد با مسائل مختلف باشد. به همین دلیل اگر ثبت و ضبط این تاریخ با دقت و منطبق بر واقعیات آن‌جا که انجام نپذیرد، بدون شک تصمیم‌گیری‌ها و قضاوت آیندگان را درباره‌ی گذشتگان خود تحت تأثیر قرار می‌دهد و چه بسا به‌خاطر تناقض‌های تاریخی و اختلافات در بازگویی آن، به برخی رویدادها بینجامد که اگر واقعیات به همان نحو که رخ داده‌اند بازگو می‌شدند، درگیری جای خرد را به همکاری و شکوفایی بیشتر آن جامعه می‌داد. در این میان، انقلاب رویدادی است که به‌جرات می‌توان آن را مهم‌ترین و متحول‌کننده‌ترین رخداد در عرصه‌های مختلف هر کشور و ملتی به‌شمار آورد. تغییرات پی‌درپی و عمیق در جزئی‌ترین مسائل جامعه و تحول آنها در جهتی دیگر با سرعتی بالا و پیچیدگی جریان‌ها و افراد دخیل در آن می‌تواند زمینه‌های بسیار خوبی برای نقد آثار مربوط به آن باشد. برخی از نویسندگان داخلی و خارجی در بازگویی و تحلیل تاریخ انقلاب اسلامی ایران دیدگاه‌هایی را مطرح کرده‌اند که با واقعیت‌های این واقعه‌ی عظیم همخوانی

چندانی نداشته، نیاز به بررسی و نقد علمی دارند.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی به‌عنوان مرکزی تخصصی در حوزه‌ی تاریخ انقلاب اسلامی، در راستای انجام رسالت خود در مطالعه و تدوین تاریخ انقلاب اسلامی، گام دیگری در کنار فعالیت‌های پژوهشی متداول خود برداشته و طرح بررسی و نقد آثار مکتوب در حوزه‌ی علوم انسانی با تأکید بر تاریخ انقلاب اسلامی ایران را در دستور کار خود قرار داده است. این مرکز تاکنون ۱۲ مجلد از مجموعه‌ی «نقد تاریخ‌نگاری انقلاب اسلامی» را منتشر کرده است و اینک سیزدهمین کتاب از مجموعه‌ی مذکور را که شامل شش مقاله است، به علاقه‌مندان مطالعات انقلاب اسلامی تقدیم می‌کند.

از این مقاله، این مجموعه با عنوان «خاطرات ملکه پهلوی (تاج‌الملوک آیرملو)» به نقد خاطرات مادر و محدرضا پهلوی پرداخته است. کتاب خاطرات تاج‌الملوک آیرملو یکی از پروژه‌های بنیاد تاریخ شفاهی ایران در دانشگاه لندن است که حاصل ۳۵ جلسه مصاحبه با تاج‌الملوک در سال ۱۳۵۰ می‌باشد. خاطرات وی را می‌توان منبعی مهم برای بازخوانی ذهنیت و باور خاندان پهلوی، درباره موضوعات مختلف و متعدد دانست. وی در سراسر این کتاب در پاسخ به پرسش‌های محققان ایران، بی‌پروا آنچه را در درون درباره پهلوی می‌گذشت روایت و البته سعی کرده است رفتار پدر و دختران خود را توجیه کند. وی در این توجیهات بارها دچار تناقض‌گویی می‌شود و مدعی می‌گردد که در جایی ردیلت می‌داند درباره‌ی فرزندان خود به‌عنوان نماد برتری و فضیلت یا آگاهی را می‌داند، برخوردهای دوگانه‌ی او با فساد اخلاقی درباره‌ی فرح و اشرف و نیز فدایی شاه و هویدا نمونه‌های این تناقض‌گویی است.

ناقد در نقد این کتاب، مواردی همچون: کتمان حقیقت، ادعای استقلال پهلوی‌ها، مبرا دانستن پهلوی‌ها در زوال حکومت، خودسانسوری، تناقض‌گویی، دفاع از عملکرد پهلوی‌ها، توجیه مزورانه‌ی قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲، استفاده از ادبیات سخیف و توهین به مردم، مفاسد خاندان پهلوی و مذهب‌ستیزی را مورد بررسی قرار می‌دهد.

دومین مقاله به نقد کتاب «پشت دیوارهای بلند (از کاخ تا زندان)» می‌پردازد. نویسنده‌ی کتاب، آذر آریان‌پور، همسر دکتر شجاع‌الدین شیخ‌الاسلام‌زاده، وزیر بهداشتی و بهزیستی، در

دوران نخست‌وزیری امیرعباس هویدا و جمشید آموزگار است. «پشت دیوارهای بلند (از کاخ تا زندان)» حکایتی است از ماه‌های آخر سلطنت محمدرضا پهلوی تا پیروزی انقلاب اسلامی و پس از آن. درواقع این خاطرات یک دوره‌ی سیزده‌ساله را دربر می‌گیرد و موضوع محوری کتاب، درباره‌ی چگونگی دستگیری همسر نویسنده در ماه‌های پایانی سلطنت محمدرضا پهلوی، تلاش‌های او برای جلوگیری از اعدام همسر و درنهایت ازهم‌گسیختگی پیوند زناشویی آنهاست.

نقد کتاب خاطرات، آذر آریان‌پور در چند محور انجام شده است: «مواضع غیرمستند نویسنده بران تقایر همسر»، «برخورد احساسی و تصویرسازی دور از واقع و اغراق‌آمیز از جمهوری اسلامی»، «پرمیختن بیان جنایات و تعدی‌گری‌ها در رژیم پهلوی» و «تلاش نویسنده برای مبرا جلوه دادن خود در مسئله‌ی طلاق». ناقد معتقد است که نویسنده شخصیتی سیاسی نیست بلکه بر اثر حوادث انقلاب اسلامی به این مسیر افتاده است؛ بنابراین با نگاهی غیرسیاسی به حوادث نگریسته، می‌تواند با از زاویه‌ی خانوادگی بی‌می‌گیرد. از این رو کتاب گرچه خاطرات است، اما گاه به یک بیان سیاسی شباهت می‌یابد.

سومین مقاله‌ی این مجموعه به نقد کتاب «خاطرات منصور رفیع‌زاده، آخرین رئیس ساواک ایران در شعبه‌ی آمریکا» پرداخته است. این کتاب اولین اثری است که عضوی از ساواک در خارج از کشور با نام اصلی خود منتشر کرده است. انتسای این سازمان به دلیل محفوظات ذهنی جامعه‌ی ایران و حتی جامعه‌ی جهانی از عملکرد سازمان ترجیح می‌دهند همواره گمنام و ناشناخته بمانند و تا پایان عمر با استفاده از نام‌های مستعار و هویت‌های متفاوت به سر برند. خاطرات منصور رفیع‌زاده به دلیل مسئولیت‌های کلیدی در حاکمیت و در تشکّل «عجیب و مبهم» حزب زحمتکشان ملت ایران به رهبری دکتر مظفر بقایی کرمانی، ریاست ساواک در آمریکا (از ابتدای تشکیل تا اضمحلال آن سازمان)، ارتباط گسترده با خانواده‌ی پهلوی و مهم‌تر از همه عضویت در سازمان سیا، سؤالات بسیاری را در ذهن خوانندگان و پژوهش‌گران تاریخ ایجاد می‌کند. منصور رفیع‌زاده به‌صراحت به مأمور دوجانبه بودن خویش اذعان دارد و معترف است که بعد از پذیرش مسئولیت نمایندگی ساواک در آمریکا، به عضویت «سیا» نیز درآمده است. وی در خاطراتش به‌عنوان عامل سیا، به‌کرات و

به صورت غیرمتعارف ادعا می‌کند که مسئولان این سازمان، در جریان رخدادها و تحولات اجتماعی و سیاسی ایران نبوده‌اند! بنابراین هدف این کتاب به طور مشخص آن است که رفیع‌زاده از جایگاه یک عامل سیا سخن بگوید تا چنین دروغی برای خواننده پذیرفتنی شود. ناقد این اثر در ابتدا به توضیح تاریخچه‌ی ساواک در ایران و معرفی کتاب و سپس به نقد محتوایی آن با عناوینی همچون: وابستگی به سرویس‌های بیگانه، طرفداری از سرویس‌های جاسوسی، تناقض‌گویی، دروغ‌گویی، خودتطهیری و دفاع از دکتر مظفر بقایی کرمانی پرداخته است.

عالمی چهارم این اثر به نقد کتاب «سیر تحول جنبش چپ در ایران و عوامل بحران دانی آن»، رساله‌ی دکترای حسن ماسالی، می‌پردازد. جریان چپ در ایران در کلیت خود، خواهان کسب قدرت حکومتی به دست طبقه‌ی کارگر و حفظ آن از طریق اعمال زور بوده است. برخی از جریان‌های چپ، خود را با پسوند انقلابی می‌خوانند و دیگر جریان‌ها را به عنوان چپ نمی‌پندارند. آنها را عموماً «جزو لیبرال‌ها» محسوب می‌کنند. شکل‌گیری اندیشه‌ی چپ، زمینه‌ساز ظهور روزگانه‌های مختلف اندیشه‌پردازی سیاسی - اجتماعی، جنبش‌های مردمی و حرکات‌های سیاسی است. گاه با هدف حفظ وضع موجود و گاه با هدف براندازی آن و جایگزینی‌اش با نظامی متفاوت، شد. در این میان، چپ‌گرایی، اندیشه‌ای سیاسی اجتماعی تعریف شد که وضع موجود را ناپسند و در پی دگرگونی یا انهدام آن است.

ناقد محترم با عناوینی همچون: عوام‌زدگی، روش‌شناختی، نبودن نقش مذهب به عنوان عاملی تعیین‌کننده در ایران، مقایسه‌های نامرتبط، تجویزات متعصبانه و پررنگ بودن وجه بار ارزشی حاکم بر متن، تناقض‌گویی، عدم اولویت‌بندی متغیرهای دین، فقدان نگرش درون‌زا به جریان چپ، غفلت از بررسی استحاله‌ی فکری در نحله‌های چپ و تأثیر آن بر انشعابات، ناسازگاری ایدئولوژی چپ با بافت مذهبی ایرانی، و ناکامی در بررسی ابعاد امپریالیسم شوروی به مثابه عامل شکست جنبش چپ در ایران، به نقد محتوایی کتاب پرداخته است.

مقاله‌ی پنجم این مجموعه به نقد کتاب «دولت و انقلاب اجتماعی در ایران» نوشته‌ی فرخ مشیری و ترجمه‌ی دکتر علی مرشدی‌زاد می‌پردازد. این کتاب، نه توصیف تاریخی مفصل در

باب انقلاب اسلامی ایران و نه صرفاً یک اثر نظری است. رویکرد این اثر به گونه‌ای است که هم اطلاعات تاریخی و هم اطلاعات نظری را ارائه می‌کند و بدین وسیله می‌تواند هم برای علاقه‌مندان به مطالعات جامعه‌شناسی و هم برای مورخان جاذبه داشته باشد.

ناقد محترم در نقد محتوایی اثر مذکور به موضوعاتی همچون: رهیافت انقلاب اسلامی و نظریات استفاده‌شده برای تحلیل انقلاب ایران، نقش رهبری امام خمینی در پیروزی انقلاب اسلامی، ارزیابی ناقص از رابطه‌ی اندیشه‌ی سیاسی شیعه و حکومت، نقص دلایل مخالفت روحانیون با رژیم پهلوی، و ادعاهای نادرست تاریخی پرداخته است. در این کتاب به نقش کارگزاری روحانیت، به‌ویژه رهبری منحصر به فرد امام خمینی و تحلیل خاصیت دین اسلام در زمینه‌ی اجتماعی و سیاسی به‌ویژه نقش فرهنگ سیاسی شیعه در انقلاب اسلامی توجه کافی نشده است.

مقاله‌ی ششم این مجموعه به نقد کتاب «شاهنشاه»، نوشته‌ی ریشارد کاپوشینسکی پرداخته که با ترجمه‌ی ولی‌الله ابراهیمی در سال ۱۳۷۸ در مؤسسه‌ی نیک‌پندار ایران چاپ شده است. «شاهنشاه» دومین اثر از مجموعه‌ی «دانه‌ل» می‌باشد که مؤلف درباره‌ی عوام‌فریبان تاریخ نوشته است. این اثر گزارشی داستان‌گرایانه از تاریخ انقلاب اسلامی و فاقد چارچوب تاریخی می‌باشد و همین نگرش سبب شده است که نویسنده واقعیات تاریخی را در مسیر داستان‌گرایی خود ذبح کند. قهرمان‌پروری و نگاه یک‌سویه به رویدادها و شخصیت‌های تاریخی، از جمله نقدهای جدی وارده بر این کتاب است. علاوه بر این، نویسنده چون شناخت کمی درباره‌ی تاریخ ایران داشته، در تبیین حوادث و نیز تحلیل‌های خود دچار اشتباهاتی شده است. وی حق مطلب را درباره‌ی تأثیر احساسات ضد آمریکایی مردم در پیش از انقلاب ادا نمی‌کند و به‌دفعات نیز در اشاره به نقش سازمان سیا در سرنگونی محمد مصدق در سال ۱۹۵۳ کوتاهی می‌کند. اما آنچه این اثر را متمایز کرده، نگاه متفاوت نویسنده‌ای بیگانه است که شکل‌گیری تدریجی انقلاب اسلامی را در دوران حکومت پهلوی به تصویر می‌کشد و فقر و بدبختی مردم و جو خفقان حاکم بر کشور را در زیر سلطه‌ی شاه و ساواک به‌خوبی نشان می‌دهد.

در پایان، ضمن تشکر از نویسندگان مقالات این مجموعه، از ناظران علمی اثر آقایان

دکتر اکبر اشرفی، دکتر رشید جعفرپور، دکتر حمید بصیرت‌منش، داوود قاسم‌پور، دکتر پرهام حکیمیان، علی کردی و نیز همکاران محترم در مؤسسه‌ی فرهنگی هنری و انتشارات قدردانی می‌شود.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی

www.ketab.ir